

بررسی فعالیت‌های علمی و پژوهشی اعضای هیئت علمی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران تا پایان سال ۱۳۷۸

دکتر عباس حری^۱

چکیده: در این بررسی که با هدف کشف وضعیت فعالیت‌های علمی و پژوهشی اعضای هیئت علمی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در مراکز آموزشی و پژوهشی ایران تا پایان سال ۱۳۷۸ صورت گرفته، تولیدات علمی، هدایت تحقیق، مشارکت در طرح‌های پژوهشی، عضویت در مجامع و انجمن‌ها و همایش‌ها با استفاده از روش پیمایشی مورد سنجش قرار گرفته و تعداد آثار، گرایش‌های موضوعی، و سرانجام مقایسه عملکرد مراکز مورد بررسی مطالعه شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که گرایش عمده موضوعات کم و بیش در مقوله‌های مختلف از نوعی همگونی برخوردار است و از لحاظ توزیع میان مراکز، بیشترین فعالیت علمی از جنبه‌های مختلف و با توجه به نوع تولیدات علمی، در مراکز معدودی متمرکز است. در پایان پیشنهادهایی نیز برای بهینه کردن روند امور و نیز پژوهش‌های آتی ارائه گردیده است.

مقدمه و تعریف مسئله

بلوغ، پویایی، و نواندیشی هر رشته علمی را می‌توان با توجه به فعالیت‌های پژوهشی آن رشته سنجید. تجلی این فعالیت‌ها ممکن است به صورت‌های گوناگون باشد که این گونه‌گونی به تناسب رشته علمی و ضرورت‌های آن متفاوت است. بستر این فعالیت‌ها ممکن است در کلاس درس، آزمایشگاه، کارگاه صنعتی، کتابخانه، و مانند آن باشد؛ اما بستر عمل و آزمایش حوزه علمی هر چه باشد، داوری درباره نتایج و تجربه‌های کسب شده تنها از طریق صورت مکتوب یا مضبوط آنها میسر است و این نکته کم و بیش مورد اتفاق نظر کلیه دست‌اندرکاران

۱. دانشیار دانشگاه تهران

فعالیت‌های علمی است. زیرا هر یافته پژوهشی جز از طریق به داوری خواندن صاحبان رأی و نظر به مرتبه علمیت نمی‌رسد، و این داوری نیز جز از طریق مکتوب کردن آنها میسر نیست. تبادل آراء یا آگاهی از اندیشه‌های دیگران علاوه بر مطالعه آثار آنان، ممکن است از طریق شرکت در همایش‌ها، هدایت تحقیق، مشارکت در تحقیق، عضویت در انجمن‌ها و مجامع علمی نیز صورت گیرد، و این همه برای آگاهی از نو یافته‌ها و نیز محک‌زدن اندیشه‌های خود در قیاس با نظر گاه‌های دیگران بسیار سودمند است.

حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، گرچه بخشی از شرایط مناسب برای شکل‌گیری زیرساخت‌های پژوهشی و علمی هر جامعه را فراهم می‌سازد، از منظری دیگر به عنوان رشته‌ای علمی می‌تواند از همان مقدمات و امکانات زیرساختی برای تحقق فعالیت‌های علمی و پژوهشی خویش سودجوید؛ و بنابراین، از این دیدگاه نیز می‌تواند، همانند سایر رشته‌ها، موضوع مطالعه و تحقیق قرار گیرد.

رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، با عمر دانشگاهی سی و سه ساله، دارای افت و خیزهای فراوان بوده است. مقاطع تحصیلی کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد، و دکتری که مجموع مقاطع ممکن برای هر رشته دانشگاهی است امروزه در کشور وجود دارد؛ انواع کتابخانه‌های دانشگاهی، تخصصی، عمومی، و آموزشگاهی با کمیت‌ها و کیفیت‌های متفاوت در سراسر کشور فعالیت دارند؛ و بخش اعظم فارغ‌التحصیلان همین مقاطع تحصیلی در کتابخانه‌ها، مراکز آموزشی، و سازمان‌های پژوهشی به فعالیت‌های خدماتی، آموزشی، و تحقیقاتی مشغولند. طول عمر این رشته، نیروی انسانی تولید شده از مقاطع مختلف دانشگاهی، و انواع کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ایجاب می‌کند که فعالیت‌های پژوهشی این رشته نیز همپای آن از وضعیتی متناسب با سایر عناصر و اجزاء رشته برخوردار باشد.

هدف و اهمیت

بررسی حاضر درصدد است که وضعیت فعالیت‌های علمی و پژوهشی بخشی از نیروی انسانی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور را که به نام کادر علمی یا اعضای هیئت علمی شناخته می‌شوند مورد بررسی قرار دهد. اعضای هیئت علمی (مربی تا استاد) در دو عرصه مراکز آموزشی و مراکز پژوهشی فعالیت دارند، و انتظار می‌رود که نوع مرتبه و مشغله این افراد تلاش علمی ویژه‌ای در پی داشته باشد.

فعالیت علمی در این بررسی به مصادیق معین تعلق یافته است تا بتوان آنها را در سیر بررسی به طور مشخص دنبال کرد. این مصادیق عبارتند از: (۱) تدوین تک نگاشت، (۲) تهیه مقاله، (۳)

هدایت پایان‌نامه، ۴) مشارکت در طرح پژوهشی، ۵) شرکت در همایش‌ها، و ۶) عضویت در انجمن‌ها و مجامع. بدیهی است که این مصادیق دارای وزن یکسان نیستند، اما بعضاً ممکن است با یکدیگر ارتباطی نزدیک داشته باشند. به تعبیر دیگر، ممکن است فزونی در یک مصداق، با فزونی در مصداقی دیگر همراه گردد. یافته‌های تحقیق حاضر می‌تواند گرایش‌ها، خلاءها، امکانات، و محدودیت‌های اعضای هیئت علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را جهت سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های آتی مشخص کند.

روش کار

به منظور کسب اطلاع از وضعیت فعالیت‌ها و آثار افراد مورد بررسی از روش پیمایشی و به کارگیری پرسشنامه‌ای با ۱۸ پرسش باز و بسته استفاده شد. اسناد و مدارک پاسخ‌دهندگان نیز با استفاده از تحلیل محتوا به گروه‌های موضوعی تعلق گرفت. جامعه مورد پیمایش شامل کلیه اعضای هیئت علمی آموزشی و پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی بود که در ۱۴ گروه آموزشی و ۶ مرکز پژوهشی سراسر کشور به فعالیت اشتغال داشته‌اند؛ که جمعاً ۶۲ نفر (بیش از ۶۰ درصد کل جامعه مورد پژوهش) از ۱۲ مرکز (۸ گروه آموزشی و ۴ مرکز پژوهشی) پرسشنامه‌های ارسالی را تکمیل کرده و عودت دادند، و تجزیه و تحلیل براساس همین تعداد صورت گرفته است.

پرسش‌های اساسی

برای تسهیل دستیابی به پاسخ یا پاسخ‌های مشخص به مسئله پژوهش، هفت سؤال در چارچوب مسئله تدوین گردید که شامل موارد زیر است:

۱. افراد مورد بررسی چه دروسی را در چه مقاطعی تدریس کرده‌اند؟
۲. این افراد تا چه حد در هدایت پایان‌نامه‌ها مشارکت داشته‌اند؟
۳. میزان مشارکت افراد در طرح‌های پژوهشی به چه میزان بوده است؟
۴. تولید کتاب و مقاله از لحاظ کمیت و نوع گرایش موضوعی به چه صورت بوده است؟
۵. کمیت و کیفیت مشارکت افراد در همایش‌ها چگونه بوده است؟
۶. افراد تا چه پایه در مجامع و انجمن‌های علمی مشارکت داشته‌اند؟
۷. سایر فعالیت‌های افراد شامل چه مواردی بوده است؟

پیشینه پژوهش

در مورد بررسی‌های انجام شده در ایران، آنچه بیش از همه با موضوع و دامنه پژوهش حاضر قرابت دارد چند کار تحقیقی است که شیوه گردآوری اطلاعات و تا حدودی اهداف آنها متفاوت است. احمدی لاری (۱۳۷۶)، سعید ملیح (۱۳۷۶)، و آذر کاتوزیان (۱۳۷۸) به بررسی مقالات چاپ شده حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در دوره‌های مختلف پرداخته و درباب تعداد مقالات، گرایش‌های موضوعی، و بعضاً به کارگیری روش‌های تحقیق به نتایجی دست یافته‌اند. این مقالات الزاماً جزو آثار تولید شده اعضای هیئت علمی مراکز آموزش و پژوهشی نبوده و به دلیل پوشش‌های زمانی متفاوت، گرایش‌ها نیز متفاوت است، در تحقیق نخست، اولویت موضوعی با "کتابخانه‌ها" و سپس "اطلاع‌رسانی"، در دومین تحقیق، "چاپ و نشر" و "کتابداری و اطلاع‌رسانی"، و سپس "فن‌آوری اطلاعات" و بالأخره در پژوهش سوم اولویت عمده به موضوع "کتابخانه‌ها" اختصاص یافته است. در ۱۳۷۵ نیز در حوزه علوم پزشکی، تولید اطلاعات اعضای هیئت علمی مورد مطالعه قرار گرفته (بیگلر، ۱۳۷۵) و تولیدات آنها در قالب کتاب، مقاله، و طرح پژوهشی بررسی شده و بیشترین سهم از آن مقاله و سپس طرح تحقیقاتی دانسته شده است.

در پژوهش‌های خارج کشور نیز بررسی گرایش موضوعی مقالات (Jarvelin, 1993) حکایت از تکیه بر "خدمات" و "ذخیره و بازیابی" داشته است. "مبانی" و "خدمات" در تحقیق دیگری (Huanwen, 1996) در اولویت موضوعی مقاله‌ها بوده‌اند. در سال ۱۹۹۹، بررسی مقاله‌های منتشر شده حکایت از اولویت موضوعی "بازیابی اطلاعات" و "خدمات" دارد (Cano, 1999)؛ و سرانجام در سال ۲۰۰۰ پژوهش دیگری (yontar, 2000) گرایش موضوعی را عمدتاً به سمت "فن‌آوری" و "خدمات" دانسته است.

بدیهی است که شیوه‌های مختلف دسته‌بندی مقالات و پوشش زمانی آنها می‌توانسته است که به نتایج متفاوتی در زمینه گرایش موضوعی بینجامد.

محدودیت‌های تحقیق

تحقیق حاضر با توجه به اطلاعات گردآمده از طریق پرسشنامه صورت گرفته و تکمیل یا عدم تکمیل پرسشنامه - یا برخی از سؤالات پرسشنامه‌ها - نتیجه‌گیری از یافته‌ها را ممکن است تحت تأثیر قرار داده باشد. به طور مثال از برخی سازمان‌ها تعداد کمتری از اعضا به پرسشنامه پاسخ داده‌اند و اعضای برخی مراکز نیز به جای سیاه کردن آثار، به ذکر تعداد تقریبی آنها بسنده کرده‌اند. به طور مثال، یکی از همکاران فعال در بنیاد دایرةالمعارف اسلامی از ذکر دقیق آثار

خویش خودداری کرده و در نتیجه، مرتبه آن بنیاد از لحاظ تعداد آثار تولید شده تفاوتی قابل اعتنا یافته است. بنابراین، می‌توان گفت که آنچه در این تحقیق مورد اشاره قرار گرفته تنها ناظر بر پرسشنامه‌هایی است که دریافت شده و از لحاظ روش‌شناسی نیز مقبولیت لازم را داراست.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

با توجه به پرسش‌های اساسی تحقیق و نیز پرسش‌هایی که در پرسشنامه ارسالی تدارک شده بود، داده‌ها در جدول‌های مرتبط درج و سپس به ترتیب زیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۱. جنسیت جامعه مورد بررسی

به منظور آگاهی از پراکندگی جنسی افراد جامعه تحقیق و آگاهی از نسبت کلی آنها جدول شماره ۱ تهیه گردیده است.

جدول ۱. توزیع فراوانی اعضای هیئت علمی براساس جنسیت در مراکز

مراکز	جنسیت	زن	مرد	جمع کل
بنیاد دایرةالمعارف اسلامی		۲	۱	۳
دانشگاه اصفهان		۳	۲	۵
دانشگاه الزهراء		۱	۲	۳
دانشگاه بیرجند		-	۳	۳
دانشگاه تهران		۲	۳	۵
دانشگاه شهید چمران اهواز		۱	۳	۴
دانشگاه شیراز		۱	۴	۵
دانشگاه علوم پزشکی ایران		۵	۱	۶
دانشگاه فردوسی مشهد		۱	۶	۷
سازمان انرژی اتمی ایران		-	۱	۱
کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران		۸	۴	۱۲
وزارت جهادسازندگی، مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی		-	۸	۸
جمع		۲۴	۳۸	۶۲

همان‌گونه که از جدول شماره ۱ برمی‌آید حدود ۳۸/۷ درصد اعضای هیئت علمی ۱۲ مرکز مورد بررسی را زنان تشکیل می‌دهند. در این میان بالاترین نسبت (نزدیک به ۱۳ درصد) متعلق به کتابخانه ملی است و دانشگاه علوم پزشکی (با ۸ درصد) و دانشگاه اصفهان (با ۴/۸ درصد)،

به ترتیب در مراتب بعدی قرار دارند. در سه مرکز: دانشگاه بیرجند، سازمان انرژی اتمی، و مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهادسازندگی زنی را نمی‌توان در جامعه مورد پژوهش یافت. از کل جامعه آماری، بالاترین نسبت (۱۹/۳ درصد) متعلق به کتابخانه ملی و مرکز اطلاع‌رسانی جهاد (با ۱۳ درصد)، دانشگاه فردوسی مشهد (با ۱۱/۳ درصد)، و سه دانشگاه اصفهان، تهران، و شیراز (هر یک با ۸ درصد) به ترتیب در مراتب بعدی قرار دارند.

۲. میزان تحصیلات

از آنجایی که میزان تحصیل اعضای هیئت علمی می‌تواند نقش عمده‌ای در چگونگی فعالیت علمی آنان داشته باشد، وضعیت تحصیلی افراد در جدول ۲ درج گردیده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی اعضای هیئت علمی براساس میزان تحصیلات (آخرین مدرک تحصیلی)

مراکز	میزان تحصیلات		دکتری		کارشناسی ارشد		جمع	
	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد
بنیاد دایرةالمعارف اسلامی	۲	۱	-	-	۱	۲	۳	۱
دانشگاه اصفهان	۳	۱	-	۱	۱	۲	۵	۲
دانشگاه الزهراء	۱	۱	-	۱	۱	۲	۳	۲
دانشگاه بیرجند	-	۳	-	-	-	۳	۳	-
دانشگاه تهران	۲	۲	-	۱	۲	۳	۵	۳
دانشگاه شهید چمران اهواز	-	-	۱	۳	-	۳	۴	۳
دانشگاه شیراز	۱	۲	-	۲	۲	۴	۵	۴
دانشگاه علوم پزشکی ایران	۴	۱	۱	-	۱	۵	۶	۱
دانشگاه فردوسی مشهد	-	۳	۱	۳	۱	۶	۷	۶
سازمان انرژی اتمی ایران	-	-	-	۱	-	۱	۱	۱
کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران	۷	۴	۱	-	۴	۸	۱۲	۴
وزارت جهادسازندگی، مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی	-	۸	-	-	۸	-	۸	۸
جمع	۲۰	۲۶	۴	۱۲	۲۴	۳۸	۶۲	۶۲
جمع کل		۴۶		۱۶		۶۲		

داده‌های جدول ۲ حکایت از آن دارد که از کل جامعه مورد بررسی ۷۴ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۲۶ درصد دارای مدرک دکتری هستند، که از این میان، ۸۰ درصد سهم مدرک کارشناسی ارشد و ۳۳ درصد سهم مدرک دکتری به زنان تعلق دارد. بیشترین سهم مدرک دکتری پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه‌ها متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد و دانشگاه شهید چمران اهواز است و بیشترین سهم مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد به کتابخانه ملی اختصاص دارد.

۳. محل تحصیل

اعضای هیئت علمی مورد بررسی، تحصیلات مقاطع مختلف خود را در شش کشور به پایان برده‌اند که می‌توان توزیع آن را در جدول ۳ مشاهده کرد.

جدول ۳. توزیع فراوانی اعضای هیئت علمی در هر مقطع براساس محل تحصیل

محل تحصیل	کارشناسی		کارشناسی ارشد		دکتری		جمع		جمع کل
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	
استرالیا	-	-	-	۲	۵	۲	۵	۲	۷
انگلستان	-	۱	-	-	-	-	-	۱	۱
ایالات متحده	-	۱	-	۳	۴	-	۷	۱	۸
ایران	-	۱۸	-	۲۳	۲	۱	۲۵	۱۹	۴۴
بلژیک	-	-	-	-	-	۱	-	۱	۱
هند	-	-	-	-	-	-	۱	-	۱
									۶۲

جدول ۳ نشان می‌دهد که ۷۱ درصد جامعه مورد بررسی مدارک تحصیلی خود را در ایران اخذ کرده‌اند که از این سهم ۹۳ درصد به کارشناسی ارشد و ۷ درصد به دکتری تعلق دارد. سهم کشورهای دیگر بیشتر در مقطع دکتری است که بالاترین سهم از این مقطع را کشور استرالیا (با ۴۳ درصد) به خود اختصاص داده است. ایالات متحده در این مقطع دومین مرتبه را احراز کرده و کشورهای انگلستان، بلژیک، و هند متساویاً سومین مرتبه را به خود اختصاص داده‌اند.

۴. سنوات خدمت

اگر بپذیریم که فعالیت‌های علمی در طول سنوات خدمت فراز و نشیب‌هایی را طی می‌کند، می‌توان پیش‌بینی کرد که آگاهی از مدت خدمت افراد مورد بررسی خالی از فایده نخواهد بود. جدول ۴ بدین منظور تدوین شده است.

همان‌گونه که در جدول ۴ آمده است، نزدیک به ۶ درصد جامعه مورد پژوهش به این سؤال پاسخ نداده‌اند. از میان ۹۴ درصد باقی مانده، کمترین سنوات خدمت (۱ تا ۵ سال) دارای بیشترین سهم (۲۶ درصد) در جامعه مورد بررسی است و سابقه خدمت ۱۱ تا ۱۵ سال در مرتبه دوم، و سنوات ۶ تا ۱۰ سال و ۲۱ تا ۲۵ سال متساویاً در مرتبه سوم قرار دارند. بیشترین سهم زنان به سنوات ۱۱ تا ۱۵ سال در مراکز آموزشی و سپس به ۵ تا ۱۱ سال در مراکز پژوهشی تعلق می‌یابد.

جدول ۴. توزیع فراوانی اعضای هیئت علمی براساس سنوات خدمت

جمع کل	جمع		مراکز پژوهشی		مراکز آموزشی		انواع مراکز	سنوات خدمت
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن		
۱۵	۹	۶	۸	۵	۱	۱		۱-۵ سال
۱۲	۹	۳	۳	—	۶	۳		۶-۱۰ سال
۱۴	۷	۷	—	۱	۷	۶		۱۱-۱۵ سال
۲	۱	۱	—	—	۱	۱		۱۶-۲۰ سال
۱۲	۸	۴	۲	۱	۶	۳		۲۱-۲۵ سال
۳	۲	۱	—	۱	۲	—		۲۵ سال به بالا
۵۸	۳۶	۲۲	۱۳	۸	۲۳	۱۴		جمع
۶۲	بدون پاسخ ۴		۲۱		۳۷			جمع کل

۵. وضعیت تدریس

تدریس اعضای هیئت علمی مورد بررسی در چهار مقطع کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد، و دکتری صورت گرفته است. توزیع این اعضا از لحاظ تدریس دارای چهار شکل یک مقطعی، دو مقطعی، سه مقطعی، و چهار مقطعی است، که در جدول ۵ آمده است.

طبق جدول ۵، نزدیک به ۱۴ درصد از جامعه مورد بررسی تدریس نداشته‌اند. از میان ۸۶ درصد باقی مانده ۳/۷ درصد در مقطع کاردانی؛ ۲۰/۷ درصد در مقطع کارشناسی؛ ۲۲/۶ درصد در دو مقطع کاردانی و کارشناسی؛ ۲۰/۷ درصد در دو مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد؛ ۲۲/۶ درصد در سه مقطع کاردانی، کارشناسی، و کارشناسی ارشد؛ ۵/۶ درصد در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد، و دکتری؛ و سرانجام ۳/۷ درصد در هر چهار مقطع تدریس داشته‌اند. بدین ترتیب، به استثنای ۳/۷ درصد جامعه پژوهش، بقیه در تدریس در مقطع کارشناسی مشارکت داشته‌اند. اما بیشترین سهم در مجموع متعلق به کسانی است که در دو مقطع کاردانی و کارشناسی، و نیز سه مقطع کاردانی، کارشناسی، و کارشناسی ارشد تدریس کرده‌اند. به تعبیر دیگر، پاسخ‌دهندگان به این سؤال تدریس در مقاطع مختلف دانشگاهی را (به جز دکتری که در مقیاس محدودی فعالیت دارد) تجربه کرده‌اند.

۶. حوزه تدریس

دروس تدریس شده توسط اعضای هیئت علمی می‌تواند علائق آموزشی و مطالعاتی آنان را مشخص کند. کشف این مهم که آیا سنخیتی میان حوزه تدریس و حوزه پژوهش و فعالیت علمی اعضای جامعه مورد بررسی وجود دارد نکته حائز اهمیتی است. در جدول ۶ می‌توان توزیع حوزه‌های تدریس را مشاهده کرد.

براساس اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه‌ها، چنانکه در جدول ۶ آمده است، تدریس

جدول ۶. توزیع فراوانی حوزه موضوعی تدریس اعضای هیئت علمی در مقاطع مختلف تحصیلی

مقطع تحصیلی		کاردانی	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتری	جمع	جمع کل
حوزه‌های موضوعی تدریس	زن						
سازماندهی	زن	۴	۱۷	۵	—	۲۶	۷۴
	مرد	۶	۲۶	۱۶	—	۴۸	
مجموعه‌سازی	زن	۲	۶	۲	—	۱۱	۳۸
	مرد	۸	۱۶	۳	—	۲۷	
خدمات و مراجع	زن	۱۱	۲۲	۷	—	۴۰	۱۰۱
	مرد	۲۱	۳۲	۸	—	۶۱	
فن‌آوری اطلاعات	زن	۴	۶	۳	۱	۱۴	۳۲
	مرد	۲	۹	۵	۲	۱۸	
روش‌شناسی	زن	—	۳	۵	—	۸	۳۰
	مرد	—	۸	۱۲	۲	۲۲	
مدیریت	زن	—	۲	—	—	۲	۲۰
	مرد	۱	۱۵	۲	—	۱۸	
مبانی کتابداری	زن	۴	۱۵	۵	—	۲۴	۴۵
	مرد	۵	۱۰	۶	—	۲۱	
چاپ و نشر	زن	—	—	—	—	—	۲
	مرد	—	۲	—	—	۲	
کارآموزی	زن	۱	—	۱	—	۲	۱۶
	مرد	۷	۶	۱	—	۱۴	
زبان‌آموزی	زن	—	—	—	—	—	۱۶
	مرد	—	۱۴	۱	—	۱۶	
اطلاع‌رسانی	زن	—	—	۱	۲	۳	۷
	مرد	—	۱	۱	۲	۴	
غیرتخصصی	زن	—	۱	—	—	۱	۱۳
	مرد	۴	۸	—	—	۱۲	
جمع	زن	۲۷	۷۲	۲۹	۳	۱۳۱	۳۹۴
	مرد	۵۴	۱۴۷	۵۶	۶	۲۶۳	
جمع کل		۸۱	۲۱۹	۸۵	۹	۳۹۴	۷۸۸

اعضای هیئت علمی در دوازده حوزه صورت گرفته است که ده مورد آنها در حوزه‌های تخصصی است. بیشترین سهم مشارکت اعضا در تدریس خدمات و مرجع‌شناسی بوده و دروس سازماندهی در مرتبه بعدی قرار دارد. مبانی کتابداری، مجموعه‌سازی، فن‌آوری اطلاعات، و روش‌شناسی تحقیق به ترتیب در مراتب بعدی قرار دارند. کمترین مشارکت متعلق به تدریس در حوزه چاپ و نشر است. شاید تراکم در تدریس مراجع و سازماندهی، ناشی از

تعدد دروس و واحدهای درسی این دو حوزه باشد. پایین بودن میزان مشارکت در تدریس برخی دروس را نیز می‌توان ناشی از انتخابی بودن آنها دانست. از آنجایی که ۹ نفر از پاسخ‌دهندگان تدریس نمی‌کنند، توزیع حوزه‌های تدریس متعلق به ۵۳ نفر باقی مانده بوده است.

۷. هدایت پایان‌نامه

راهنمایی یا مشاوره پایان‌نامه به عنوان فعالیتی علمی نه تنها دانشجویان را به سمت پژوهش سوق می‌دهد، بلکه عضو هیئت علمی را نیز وادار می‌کند که به موضوع پایان‌نامه جدی‌تر بیندیشد. به همین اعتبار، می‌توان چهره هدایتگری اعضای جامعه مورد بررسی را در جدول ۷ مشاهده کرد.

جدول ۷. توزیع فراوانی اعضای هیئت علمی براساس راهنمایی و مشاوره در پایان‌نامه‌ها

جمع	جمع		بی‌پاسخ		استاد راهنما و استاد مشاور		استاد مشاور		استاد راهنما		راهنمایی یا مشاوره پایان‌نامه مراکز
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	
۳	۱	۲	-	۱	۱	-	-	۱	-	-	بنیاد دایرةالمعارف اسلامی -
۵	۲	۳	۱	۳	-	-	۱	-	-	-	دانشگاه اصفهان
۳	۲	۱	۲	۱	-	-	-	-	-	-	دانشگاه الزهراء
۳	۳	-	۳	-	-	-	-	-	-	-	دانشگاه بیرجند
۵	۴	۱	-	۱	۳	۱	-	-	-	-	دانشگاه تهران
۴	۳	۱	-	-	۱	۱	۱	-	۱	-	دانشگاه شهید چمران اهواز
۵	۴	۱	۱	۱	۲	-	۱	-	-	-	دانشگاه شیراز
۶	۱	۵	-	-	-	۲	۱	۳	-	-	دانشگاه علوم پزشکی ایران
۷	۶	۱	۳	-	۳	۱	-	-	-	-	دانشگاه فردوسی مشهد
۱	۱	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	سازمان انرژی اتمی ایران
۱۲	۴	۸	۳	۶	-	-	-	۲	۱	-	کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
۸	۸	-	۶	-	-	-	۲	-	-	-	وزارت جهاد سازندگی، مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی
۶۲	۳۹	۲۳	۲۰	۱۳	۱۰	۵	۶	۶	۲	-	جمع
	۶۲		۳۳		۱۵		۱۲		۲		جمع کل

همان گونه که از جدول ۷ برمی آید نزدیک به ۵۳ درصد اعضای جامعه مورد بررسی در هدایت پایان نامه مشارکتی نداشته اند یا پاسخ نداده اند. از میان ۴۷ درصد باقی مانده، نزدیک به ۵۲ درصد به عنوان راهنما و مشاور در هدایت پایان نامه ها مشارکت داشته اند. دانشگاه تهران و دانشگاه فردوسی مشهد متساویاً بالاترین سهم را در راهنمایی و مشاوره پایان نامه به خود اختصاص داده اند. در بخش عمده ای از مراکز مورد بررسی، دلیل عمده اندک بودن مشارکت در هدایت پایان نامه احتمالاً نبود مقطع کارشناسی ارشد در آن مرکز بوده است.

۸. تعداد پایان نامه ها

تعداد پایان نامه هایی که از هدایت اعضای جامعه مورد بررسی حاصل شده است می تواند در نشان دادن سهم آنان در تولید پایان نامه های موجود مؤثر باشد. جدول ۸ به درج این سهم پرداخته است.

جدول ۸. توزیع فراوانی پایان نامه ها براساس مشاوره یا راهنمایی توسط اعضای هیئت علمی در هر مقطع

جمع کل	جمع		استاد مشاور		استاد راهنما		راهنمایی یا مشاوره پایان نامه مقاطع
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	
۴۲۸	۲۷۸	۱۵۰	۱۲۶	۹۶	۱۵۲	۵۴	کارشناسی ارشد
۱۶	۱۲	۴	۷	۱	۵	۳	دکتری
۴۴۴	۲۸۶	۱۵۴	۱۲۹	۹۷	۱۵۷	۵۷	جمع کل

جدول ۸ حاکی از آن است که جمع پایان نامه هایی که توسط ۴۷ درصد اعضای جامعه مورد بررسی هدایت شده ۴۴۴ مورد بوده است، یعنی به طور متوسط هر عضو در هدایت ۱۵ پایان نامه سهیم بوده است، که بیش از ۳۴ درصد این مسئولیت را زنان برعهده داشته اند. از میان پایان نامه های هدایت شده، ۳/۶ درصد در مقطع دکتری و بقیه متعلق به مقطع کارشناسی ارشد بوده است.

۹. مشارکت در طرح های پژوهشی

مشارکت در طرح پژوهشی (خواه به صورت مجری یا همکار اصلی) از نظر ارزشگذاری فعالیت های علمی حائز اهمیت است. به همین منظور جدول ۹ به عنوان جلوه ای از این نوع فعالیت در اینجا آمده است.

جدول ۹. توزیع فراوانی اعضای هیئت علمی براساس نوع مشارکت آنها در طرح‌های پژوهشی

مشارکت در طرح	مجری طرح و همکار اصلی		فقط مجری طرح		فقط همکار اصلی		بی‌پاسخ		جمع		جمع کل
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	
بنیاد دایرةالمعارف اسلامی	-	-	-	۲	-	-	-	۱	۲	۱	۳
دانشگاه اصفهان	-	-	۱	-	-	-	۳	۱	۳	۲	۵
دانشگاه الزهراء	۱	۱	-	-	۱	-	-	-	۱	۲	۳
دانشگاه بیرجند	-	-	۲	-	-	-	۱	-	۳	۳	۳
دانشگاه تهران	۱	-	۱	-	-	-	۱	۱	۲	۳	۵
دانشگاه شهید چمران اهواز	-	۱	-	-	-	-	۱	۱	۱	۳	۴
دانشگاه شیراز	-	-	۲	-	۱	-	-	۲	۱	۴	۵
دانشگاه علوم پزشکی ایران	-	۳	۱	-	-	-	۱	۱	۵	۱	۶
دانشگاه فردوسی مشهد	۲	۱	-	-	-	-	-	۱	۱	۶	۷
سازمان انرژی اتمی ایران	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	۱	۱
کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران	۱	۱	۲	۱	۱	۱	۳	۱	۷	۵	۱۲
وزارت جهاد سازندگی، مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی	-	۲	-	-	۳	-	-	۱	-	۸	۸
جمع	۷	۳	۱۵	۴	۵	۴	۸	۱۲	۲۳	۳۹	۶۲
جمع کل	۱۵		۱۸		۹		۲۰		۶۲		

همان‌گونه که در جدول ۹ آمده است، حدود ۳۰ درصد جامعه مورد مطالعه در طرح پژوهشی مشارکت نداشته یا به سؤال پاسخ نداده‌اند. از میان ۷۰ درصد بقیه، بیشترین مشارکت متعلق به کتابخانه ملی (با ۱۹ درصد)؛ مرکز اطلاع‌رسانی جهاد (با ۱۶/۵ درصد)، و در مرتبه سوم دانشگاه فردوسی مشهد (با ۱۴/۳ درصد) است. بالاترین سهم به عنوان مجری طرح و همکار اصلی متساویاً متعلق به دانشگاه علوم پزشکی ایران، دانشگاه فردوسی مشهد، و کتابخانه ملی است. در مقوله فقط مجری، کتابخانه ملی و دانشگاه فردوسی مشهد بالاترین سهم را دارند و در مقوله فقط همکار اصلی، مرکز اطلاع‌رسانی جهاد بالاترین سهم را به خود اختصاص داده است.

۱۰. پراکندگی موضوع طرح‌های پژوهشی

از جمله نکاتی که در طرح‌های پژوهشی مطرح است گرایش موضوعی و اولویت‌هایی است که در اجرای طرح‌ها یا همکاری با آنها می‌توان یافت. پراکندگی موضوعی و چگونگی مشارکت در طرح‌ها در جدول ۱۰ آمده است.

جدول ۱۰. توزیع فراوانی طرح‌های پژوهشی اعضای هیئت علمی براساس نوع مشارکت در طرح پژوهشی در حوزه‌های موضوعی

جمع کل	جمع		همکاری اصلی		مجری طرح		نوع همکاری	حوزه موضوعی
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن		
۶	۲	۴	-	۳	۲	۱		سازماندهی
۲	۲	-	-	-	۲	-		مجموعه‌سازی
۲۲	۸	۱۴	۱	۴	۷	۱۰		خدمات و مراجع
۱	۱	-	-	-	۱	-		فن‌آوری
۱	۱	-	-	-	۱	-		روش‌شناسی
۱	۱	-	-	-	۱	-		مدیریت
-	-	-	-	-	-	-		مبانی
۳	۲	۱	-	-	۲	۱		چاپ و نشر
۱	-	-	-	-	۱	-		اطلاع‌رسانی (اطلاعات و ارتباطات)
۳۷	۱۸	۱۹	۱	۶	۱۷	۱۳		جمع
	۳۷		۷		۳۰			جمع کل

جدول ۱۰ حکایت از آن دارد که از میان ۳۷ طرح اجرا شده، بیشترین سهم (۶۰ درصد) مربوط به موضوع "خدمات و مراجع" و در مرتبه بعد "سازماندهی" (۱۶ درصد) است. کمترین سهم مربوط به "مبانی کتابداری" و "اطلاع‌رسانی" (صفر درصد) است. "چاپ و نشر" و "مجموعه‌سازی"، به ترتیب مراتب سوم و چهارم را به خود اختصاص داده‌اند و "فن‌آوری"، "روش‌شناسی"، و "مدیریت" متساویاً دارای مرتبه پنجم هستند. ضمناً در رتبه اول و دوم موضوعی، زنان نیز به ترتیب بیشترین سهم را داشته‌اند.

۱۱. توزیع موضوعی طرح‌های پژوهشی در مراکز

گرایش سازمان‌ها و مراکز به موضوع یا موضوعات خاص در اجرای طرح‌های پژوهشی برای کشف علائق و استفاده از آن در برنامه‌ریزی‌ها حائز اهمیت است. به همین دلیل جدول شماره ۱۱ تدوین گردید.

۱۲. توزیع موضوعی مقاله‌ها در مراکز

گرایش موضوعی افرادی که در سازمان‌های گوناگون به فعالیت اشتغال دارند از لحاظ تألیف یا ترجمه مقاله‌های منتشر شده ممکن است جلوه‌ای از علائق یا ترغیب‌های سازمانی باشد، یا نوع فعالیت آنها در سازمان چنین تمایلی را پدید آورد. بنابراین، جدولی که چنین رابطه‌ای را نشان دهد (جدول ۱۲) خالی از فایده نیست.

جدول ۱۲ نشان می‌دهد که از میان ۷۴۲ مقاله‌ای که پاسخ‌دهندگان مشخص کرده‌اند، ۶۴ مورد یا با رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ربط چندانی ندارد یا پاسخ روش نبوده است. بنابراین، از ۶۷۸ مقاله باقی مانده بیشترین سهم مربوط به حوزه "خدمات و مراجع" و در مرتبه بعد "مبانی" است. "سازماندهی"، "اطلاع‌رسانی"، و "فن‌آوری" به ترتیب در مراتب بعدی قرار می‌گیرند. کمترین سهم متعلق به موضوع "مدیریت" است. گرچه غلبه اصلی در مجموع تولیدکنندگان مقالات با مردان است، لیکن در موضوع‌های "سازماندهی" و "مبانی" در کتابخانه ملی، "خدمات و مراجع" در دانشگاه تهران، "روش‌شناسی" و "چاپ و نشر" در دانشگاه شهید چمران اهواز، "سازماندهی" و "خدمات و مراجع" در دانشگاه علوم پزشکی ایران غلبه تولید با زنان است.

در حوزه "سازماندهی" بیشترین سهم به کتابخانه ملی و در مراتب بعد به ترتیب به دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشگاه فردوسی مشهد، و دانشگاه تهران تعلق دارد. در موضوع "مجموعه‌سازی" بیشترین گرایش متعلق به کتابخانه ملی و دانشگاه تهران؛ در زمینه "خدمات و مراجع" بالاترین سهم به ترتیب مربوط به دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه تهران، کتابخانه ملی، و مرکز اطلاع‌رسانی جهاد است. بیشترین سهم مقالات مربوط به حوزه "فن‌آوری" از آن مرکز اطلاع‌رسانی جهاد و سپس کتابخانه ملی است. سهم عمده موضوع "روش‌شناسی" به دانشگاه شهید چمران اختصاص دارد. در زمینه "مدیریت"، "مبانی"، و "اطلاع‌رسانی" دانشگاه تهران بالاترین سهم را دارد. مراتب بعدی در موضوع "مبانی" متعلق به کتابخانه ملی، دانشگاه فردوسی مشهد، و سپس دانشگاه شیراز و در موضوع "اطلاع‌رسانی" مرکز اطلاع‌رسانی جهاد، و سپس کتابخانه ملی است.

جدول ۱۲. توزیع فراوانی مقاله‌های تألیف / ترجمه اعضای هیئت علمی در حوزه‌های موضوعی

حوزه‌های موضوعی	سازماندهی		مجموعه‌سازی		خدمات و مراجع		فن‌آوری		روشن‌شناسی		مدیریت		مبانی		چاپ و نشر		اطلاع‌رسانی (مقالات و ارتباطات)		غیر تخصصی		تخصصی		جمع		جمع
	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	
مراکز	۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
بنیاد دایره‌المعارف اسلامی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
دانشگاه اصفهان	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
دانشگاه الزهراء	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
دانشگاه بیرجند	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
دانشگاه تهران	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
دانشگاه تهران	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
دانشگاه شهید چمران اهواز	۱	۲۱	-	-	-	-	-	۵	۲	۱۲	۶	۱	۱۲	۵	۱	۴	۹	-	-	-	-	-	-	-	-
دانشگاه شیراز	-	۱	-	-	-	-	-	۱	۲	۱	۳	۱	۲	۱۰	۹	۳	۳	-	-	-	-	-	-	-	-
دانشگاه علوم پزشکی ایران	۷	-	-	-	-	-	-	۱	۲	۱	۱	۱	۵	۲۳	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
دانشگاه فردوسی مشهد	-	-	-	-	-	-	-	۳	۴	۲	۷	۲	۲	۲	۲	۲	۲	-	-	-	-	-	-	-	-
سازمان انرژی اتمی ایران	-	۲	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران	۱۳	۹	-	-	-	-	-	۸	۷	۷	۴	۱۵	۳	۳	۲	۲	۲	-	-	-	-	-	-	-	-
وزارت جهاد سازندگی - مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی	-	۵	-	-	-	-	-	۲۷	۷	۲۳	۳	۱۰	۱۰	۳	۱۰	۳	۲۲	-	-	-	-	-	-	-	-
جمع	۲۵	۶۹	۱	۳۹	۶۲	۸۵	۱۳	۴۸	۱۷	۳۳	۳	۲۸	۲۰	۱۲۱	۳۲	۴	۷۴	۸	۲۲	۴	۱۰	۲	۱۰	۱۷۸	۵۵۳
جمع کل	۹۲	۲۰	۱۳۷	۲۹	۱۲۷	۱۳۷	۹۱	۲۰	۲۰	۲۱	۲۱	۱۳۳	۲۴	۷۸	۵۰	۱۴	۷۴	۵۰	۲۲	۴	۱۴	۲	۱۴	۷۴۲	۲۴۲

۱۳. توزیع موضوعی کتاب‌ها در مراکز

کتاب، گرچه بیش از آنکه تولید پژوهشی باشد راهگشای دانشجویان برای آگاهی از مبانی، فرایندها، و دستورالعمل‌هاست، در تولیدات تخصصی و حرفه‌ای سهمی عمده دارد. جدول ۱۳ می‌تواند سیمای کلی این فعالیت و وابستگی سازمانی آنها را مشخص سازد.

براساس داده‌های جدول ۱۳، حوزه‌های موضوعی کتاب عمدتاً به "خدمات مراجع" و سپس "سازماندهی" اختصاصی دارد و کمترین آن متعلق به "چاپ و نشر"، "مدیریت"، و "مجموعه‌سازی" است. بیشترین سهم کتاب متعلق به دانشگاه فردوسی، و در مراتب بعد به ترتیب دانشگاه تهران، بنیاد دایرةالمعارف اسلامی، و کتابخانه ملی است. دانشگاه شهید چمران و دانشگاه شیراز متساویاً مرتبه بعدی را به خود اختصاص داده‌اند. در حوزه "سازماندهی"، بیشترین سهم از آن دانشگاه فردوسی و سپس کتابخانه ملی است. دانشگاه تهران و کتابخانه ملی متساویاً بالاترین سهم را در تولید کتاب در حوزه "خدمات و مراجع" دارند و دانشگاه فردوسی مشهد مرتبه بعدی را به خود اختصاص داده است. دانشگاه فردوسی در موضوع "روش‌شناسی" بالاترین مرتبه را داراست. در سایر حوزه‌ها، وابستگی سازمانی چندان چشمگیر نیست.

۱۴. شرکت در همایش

همایش از جمله مجراهای عمده دادوستد اطلاعات علمی است که نمی‌توان آن را با مجرای دیگری جایگزین کرد. بسیاری از اطلاعات نانوشته از طریق همین مبادله "تامرئی" صورت می‌گیرد. بنابراین، میزان مشارکت افراد - اعم از اینکه مقاله‌ای عرضه بکنند یا صرفاً حضور یابند - می‌تواند بیانگر توجه افراد یا مراکز متبوع آنان به این مجرای مهم علمی باشد. جدول ۱۴ سعی در به تصویر کشیدن چنین فعالیتی دارد.

جدول شماره ۱۴ نشان می‌دهد که اعضای علمی مورد بررسی جمعاً در ۴۱۰ مورد همایش شرکت کرده‌اند. که از این تعداد ۳۴۵ مورد داخلی و ۴۶ مورد خارجی بوده و ۱۹ مورد نیز به عضویت در شورای علمی همایش تعلق داشته است. حدود ۳۷ درصد مشارکت در همایش‌های داخلی و ۲۸ درصد مشارکت در همایش‌های خارجی همراه با ارائه مقاله بوده است. بیشترین سهم مشارکت در همایش متعلق به کتابخانه ملی بوده و در مراتب بعدی به ترتیب به مرکز اطلاع‌رسانی جهاد، دانشگاه تهران، و دانشگاه فردوسی تعلق داشته است. بیشترین سهم ارائه مقاله در همایش‌های داخلی مربوط به دانشگاه فردوسی مشهد، و در همایش‌های خارجی متعلق به کتابخانه ملی بوده است. مرتبه بعدی هم در همایش‌های داخلی و هم خارجی به دانشگاه تهران اختصاص داشته است. سهم زنان در این فعالیت، به طور کلی، اندکی بیش از ۳۶ درصد بوده است.

جدول ۱۳. توزیع فراوانی کتاب‌های تألیف/ترجمه اعضای هیئت علمی در حوزه‌های موضوعی

حوزه موضوعی	سازماندهی		مجموع‌سازی		خدمات و منابع		فن‌آوری		روش‌شناسی		مدیریت		مبانی		چاپ و نشر اطلاع‌رسانی (اطلاعات و ارتباطات)		غیرتخصصی		جمع		
	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	
مراکز																					
پیمان دایره‌المعارف اسلامی	-	۲	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	۲	-	۸	-	۲۵	-
دانشگاه اصفهان	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲	-
دانشگاه الزمراء	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	-
دانشگاه بیرجند	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	-
دانشگاه تهران	-	-	-	-	۳	-	-	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲۷	-
دانشگاه شهید چمران اهواز	۱	-	-	-	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۹	-
دانشگاه شیراز	-	۲	-	-	۲	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۹	-
دانشگاه همدان	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۷	-
پژوهشی ایران	-	-	-	-	۳	-	-	-	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۷	-
دانشگاه فردوسی مشهد	-	۷	-	-	۲	۱	-	-	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲۵	-
سازمان انرژی اتمی ایران	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	-
کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران	۲	۱	-	-	۷	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۲	-
وزارت جهاد سازندگی	-	-	-	-	-	-	-	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۶	-
مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۶	-
جمع کل	۷۸	۲۰	۲	۲	۷۸	۱۸	۲۶	۹	۱۳	۱۰	۲	۱۲	۱۳	۱۱	۲۵	۱۷	۸	۲۵	۱۵۷	۱۵۷	۱۵۷

جدول ۱۴. توزیع فراوانی موارد شرکت در همایش توسط اعضای هیئت علمی

جمع کل	جمع		عضویت در شورای علمی همایش		خارجی با ارائه مقاله		خارجی بدون ارائه مقاله		داخلی با ارائه مقاله		داخلی بدون مقاله		شرکت در همایش مراکز
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	
۹	۵	۴	-	-	-	-	-	-	۵	-	-	۴	بنیاد دایرةالمعارف اسلامی
۳۹	۱۳	۲۶	-	-	-	-	-	۱	۹	۱	۴	۲۴	دانشگاه اصفهان
۲۰	۱۵	۵	-	-	۱	-	۳	-	۵	۱	۶	۴	دانشگاه الزهراء
۳	۳	-	-	-	-	-	-	-	۱	-	۲	-	دانشگاه بیرجند
۶۴	۲۹	۳۵	۸	-	-	۳	۳	۴	۱۵	۸	۳	۲۰	دانشگاه تهران
۱۸	۹	۹	۲	-	-	۳	-	-	۶	۳	۱	۳	دانشگاه شهید چمران اهواز
۱۵	۱۰	۵	-	-	-	-	-	-	۸	۱	۲	۴	دانشگاه شیراز
۲۴	۸	۱۶	-	۲	-	-	-	۲	۲	۲	۶	۱۰	دانشگاه علوم پزشکی ایران
۵۸	۴۸	۱۰	۷	-	-	۱	۱	-	۲۱	۹	۱۹	-	دانشگاه فردوسی مشهد
۲	۲	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۲	-	سازمان انرژی اتمی ایران
۸۴	۴۵	۳۹	-	-	۴	-	۸	۹	۱۲	۵	۲۱	۲۵	کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
۷۴	۷۴	-	-	-	۱	-	۲	-	۱۴	-	۵۷	-	وزارت جهادسازندگی - مرکز اطلاع رسانی و خدمات علمی
۴۱۰	۲۶۱	۱۴۹	۱۷	۲	۶	۷	۱۷	۱۶	۹۸	۳۰	۱۲۳	۹۴	جمع
	۴۱۰		۱۹		۱۳		۳۳		۱۲۸		۲۱۷		جمع کل

۱۵. عضویت در مجامع علمی

عضویت در انجمن‌ها، مجامع، و مؤسسات علمی و پژوهشی سبب می‌شود که خبرنگارها، نشریات، و احتمالاً تک نگاشت‌های آنها برای اعضا ارسال شود و از این طریق بتوان به اطلاعات روزآمدی در حوزه‌های تخصصی رشته دست یافت. این گونه عضویت‌ها عمدتاً شخصی و تا حدودی پرهزینه است و چنین فعالیتی مستلزم هزینه‌هایی خاص و طبعاً نشانه‌ی علاقه افراد به کسب آگاهی‌های نوین است. جدول ۱۵ جلوه‌ای از این گونه عضویت‌هاست.

همان گونه که جدول ۱۵ نشان می‌دهد، سهم عضویت در مجامع داخلی بیش از سه برابر مجامع خارجی است و زنان یک سوم از موارد عضویت را به خود اختصاص داده‌اند. مرکز

اطلاع‌رسانی جهاد بالاترین سهم عضویت را به خود اختصاص داده و دانشگاه فردوسی با اختلافی اندک در مرتبه بعدی قرار دارد. مرتبه سوم متساویاً از آن کتابخانه ملی و دانشگاه علوم پزشکی ایران و مرتبه چهارم متساویاً متعلق به دانشگاه تهران و دانشگاه شهید چمران اهواز است. البته باید توجه داشت که میان مراتب سوم و چهارم از یک سو و مراتب اول و دوم از سوی دیگر، اختلاف چشمگیری مشاهده می‌شد. بیشترین سهم عضویت داخلی متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد، و بیشترین سهم عضویت خارجی از آن مرکز اطلاع‌رسانی جهاد است.

جدول ۱۵. توزیع فراوانی عضویت اعضای هیئت علمی در مجامع

جمع کل	جمع		خارجی		داخلی		نوع مجمع مراکز
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	
۲	۳	-	-	-	۳	-	بنیاد دایرةالمعارف اسلامی
۶	۴	۲	-	-	۴	۲	دانشگاه اصفهان
۱	۱	-	-	-	۱	-	دانشگاه الزهراء
-	-	-	-	-	-	-	دانشگاه بیرجند
۴	۲	۲	۱	۱	۱	۱	دانشگاه تهران
۴	۳	۱	۱	-	۲	۱	دانشگاه شهید چمران اهواز
۵	۵	-	۱	-	۴	-	دانشگاه شیراز
۶	۱	۵	-	۱	۱	۴	دانشگاه علوم پزشکی ایران
۱۳	۷	۶	-	-	۷	۶	دانشگاه فردوسی مشهد
-	-	-	-	-	-	-	سازمان انرژی اتمی ایران
۶	۱	۵	-	۲	۱	۳	کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
۱۴	۱۴	-	۶	-	۸	-	وزارت جهاد سازندگی - مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی
۶۲	۴۱	۲۱	۹	۴	۳۲	۱۷	جمع
	۶۲		۱۳		۴۹		جمع کل

۱۶. سایر فعالیت‌ها

به جز آنچه مشخصاً می‌تواند فعالیت علمی اعضای هیئت علمی مراکز آموزشی و پژوهشی تلقی شود، فعالیت‌های علمی تخصصی دیگری نیز وجود دارد که حاکی از تلاش‌های گسترده علمی این اعضاست. این گونه فعالیت‌ها، گرچه ممکن است پراکنده، موردی، یا ناشناخته باشد، در غنابخشیدن به رشته، یا بهبود عملکرد حرفه‌ای مراکز ذیربط حائز اهمیت است. جدول ۱۶ سعی در نشان دادن چنین تلاش‌هایی دارد.

براساس داده‌های جدول شماره ۱۶، بیشترین فعالیت‌هایی از این نوع، نخست به مدیریت و در مرتبه دوم به همکاری در تولید مراجع اختصاص دارد. فعالیت در حوزه نشریات و راه‌اندازی

واحدهای اطلاع‌رسانی متساویاً در مرتبه سوم قرار می‌گیرد. بیشترین سهم این گونه فعالیت‌ها متعلق به کتابخانه ملی و سپس به ترتیب مرکز اطلاع‌رسانی جهاد، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه تهران، و دانشگاه اصفهان است.

در حوزه مدیریت، بیشترین سهم از آن دانشگاه فردوسی مشهد و سپس متساویاً کتابخانه ملی و مرکز اطلاع‌رسانی جهاد است. در زمینه برگزاری همایش، دانشگاه فردوسی بالاترین سهم را دارد، و دانشگاه تهران در حوزه عضویت در هیئت‌های ارزیابی و داوری از بالاترین مرتبه برخوردار است. بالاترین سهم همکاری در تولید مراجع از آن کتابخانه ملی و راه‌اندازی مرکز اطلاعاتی متعلق به مرکز اطلاع‌رسانی جهاد است. سایر فعالیت‌ها با اندکی فراز و نشیب در میان مراکز مورد مطالعه پراکنده است.

۱۷. وضعیت کلی فعالیت‌ها

به منظور کشف وضعیت کلی فعالیت‌های علمی و پژوهشی مراکز مختلف آموزشی و پژوهشی، برآیند یافته‌های جدول‌های پیشین را می‌توان در جدولی واحد (جدول ۱۷) گردآورد تا بتوان با نگاهی گذرا میزان فعالیت‌های هر حوزه و نهایتاً تصویر کلی هر مرکز را مشاهده کرد. همان‌گونه که از جدول شماره ۱۷ برمی‌آید مراتب دوازده مرکز مورد بررسی در هفت مقوله با یکدیگر متفاوتند؛ به عبارت دیگر، ممکن است یک مرکز بیشتر به تدوین مقاله تکیه داشته و مرکزی دیگر طرح پژوهشی را در سر لوحه کار خود قرار داده باشد. اما هر گاه بخواهیم از مجموع فعالیت‌های هر مرکز تصویری کلی به دست دهیم. طبق آخرین ستون جدول ۱۷، ترتیب آنها از بیشترین به کمترین عبارت خواهد بود از: (۱) کتابخانه ملی، (۲) دانشگاه فردوسی مشهد، (۳) مرکز اطلاع‌رسانی جهاد، (۴) دانشگاه تهران، (۵) دانشگاه علوم پزشکی ایران، (۶) دانشگاه شهید چمران، (۷) دانشگاه شیراز، (۸) دانشگاه اصفهان، (۹) بنیاد دایرةالمعارف اسلامی، (۱۰) دانشگاه الزهراء، (۱۱) دانشگاه بیرجند، و سرانجام (۱۲) سازمان انرژی اتمی.

۱۸. وضعیت کلی گرایش موضوعی آثار علمی و پژوهشی

از آنجایی که آثار تولید شده توسط اعضای هیئت علمی مورد بررسی، اعم از آنکه در قالب مقاله، طرح پژوهشی، یا کتاب باشد، ممکن است از لحاظ گرایش موضوعی با یکدیگر تفاوت داشته باشند، آگاهی از گرایش کلی هر یک از یک سو، و تصویر کلی سرجمع آثار از سوی دیگر حائز اهمیت است، که در جدول ۱۸ آمده است.

جدول ۱۷. وضعیت کلی فعالیت‌های علمی و پژوهشی مراکز آموزشی و پژوهشی

میانگین درصد کل	سایر فعالیت‌ها (درصد)	مجموع (درصد)	همایش (درصد)	کتاب (درصد)	مقاله (درصد)	طرح پژوهشی (درصد)	هدایت پایان‌نامه (درصد)	
۴/۶	۱/۴	۴/۸	۲/۲	۱۳/۸	۰/۶	۴/۷	۶/۳	بنیاد دایره‌المعارف
۵/۱	۹	۹/۶	۹/۵	۱/۵	۰/۶	۲/۴	۳/۵	دانشگاه اصفهان
۲/۷	۲/۸	۲/۴	۵	۰/۸	۱	۷/۱	-	دانشگاه الزهراء
۱/۲	۱/۴	-	۰/۷	۰/۸	۰/۸	۴/۷	-	دانشگاه بیرجند
۱۳/۶	۱۱/۸	۶/۴	۱۵/۶	۱۸	۲۲/۴	۷/۱	۱۴	دانشگاه تهران
۷/۶	۴/۸	۶/۴	۴/۴	۶/۸	۱۰/۱	۷/۱	۱۴	دانشگاه شهید چمران
۶/۸	۶/۲	۸	۳/۶	۶/۸	۶	۷/۱	۱۰/۳	دانشگاه شیراز
۸/۸	۴/۱	۹/۶	۶	۹	۷/۸	۹/۵	۲۰/۶	دانشگاه علوم پزشکی ایران
۱۶/۶	۱۳/۸	۲۰/۹	۱۴/۱	۲۱/۲	۱۸/۱	۱۴/۳	۱۴	دانشگاه ترموس، مشهد
۰/۷	۲	-	۰/۵	۰/۸	۱/۸	-	-	سازمان انرژی اتمی ایران
۱۶/۹	۲۲/۹	۹/۶	۲۰/۵	۱۶/۶	۱۹/۴	۱۹	۱۰/۳	کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
۱۴/۸	۱۹۴	۲۲/۵	۱۸	۴/۵	۱۶/۳	۱۶/۶	۶/۲	مرکز اطلاع‌رسانی جهاد

جدول ۱۸. وضعیت کلی گرایش موضوعی آثار علمی و پژوهشی افراد مورد بررسی

رتبه	درصد	سیمای کلی	میانگین درصد کل	کتاب درصد	مقاله درصد	طرح پژوهشی درصد	
۱	۳۹/۹	خدمات و مراجع	۱۷	۲۱/۲	۱۳/۸	۱۶/۲	سازماندهی
۲	۱۷	سازماندهی	۴/۸	۳	۶	۵/۴	مجموعه‌سازی
۳	۱۰/۵	مبانی	۳۸/۹	۳۵	۲۱/۷	۶۰	خدمات و مراجع
۴	۷/۵	اطلاع‌رسانی	۶/۱	۶/۷	۹	۲/۸	فن‌آوری
۵	۶/۲	روش‌شناسی	۶/۲	۹/۸	۶	۲/۸	روش‌شناسی
۶	۶/۱	فن‌آوری	۳/۴	۳	۴/۵	۲/۸	مدیریت
۷	۵/۶	چاپ و نشر	۱۰/۵	۱۰/۶	۲۱	-	مبانی
۸	۴/۸	مجموعه‌سازی	۵/۶	۲/۲	۶/۸	۸/۱	چاپ و نشر
۹	۳/۴	مدیریت	۷/۵	۸/۲	۱۱/۵	۲/۸	اطلاع‌رسانی

همان‌گونه که از جدول ۱۸ برمی‌آید، سهم هر یک از مقوله‌ها (مقاله، طرح پژوهشی، یا کتاب) در تمرکز مباحث خاص متفاوت است. اما تصویر کلی گرایش موضوعی آثار تولید شده حاکی از آن است که بیشترین سهم گرایش پیوسته از آن "خدمات و مراجع" و سپس "سازماندهی" بوده است. ترتیب موضوعی آثار از بیشترین به کمترین به قرار زیر بوده است: (۱) خدمات و مراجع، (۲) سازماندهی، (۳) مبانی، (۴) اطلاع‌رسانی، (۵) روش‌شناسی، (۶) فن‌آوری، (۷) چاپ و نشر، (۸) مجموعه‌سازی، و سرانجام (۹) مدیریت.

بحث و نتیجه‌گیری

از مجموع ۶۲ نفر جامعه مورد بررسی ۳۸/۷ درصد را زنان تشکیل می‌دهند که بالاترین نسبت آن متعلق به کتابخانه ملی است. بالاترین سهم از کل جامعه نیز به کتابخانه ملی اختصاص دارد. از لحاظ تحصیلات ۲۶ درصد مدرک دکتری و مابقی دارای کارشناسی ارشد هستند که بالاترین سهم دکتری متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد است. ۷۱ درصد افراد مدرک خود را از دانشگاه‌های ایران اخذ کرده‌اند و بالاترین سهم مدرک دکتری خارج از کشور به استرالیا تعلق دارد. سابقه خدمت ۱ تا ۵ سال بیشترین سهم را به خود اختصاص داده و سابقه ۱۱ تا ۱۵ سال با اختلاف ناچیزی در مرتبه دوم قرار گرفته است.

از لحاظ تدریس، می‌توان گفت بیشترین سهم از آن افرادی است که در مقاطع مختلف تحصیلی (به جز دکتری) تدریس کرده‌اند. تدریس در دروس "خدمات و مراجع" و "سازماندهی" بالاترین سهم را به خود اختصاص داده است که ممکن است این تراکم عمدتاً ناشی از تعدد این

دروس و واحدهای متعلق به آنها باشد. مبانی کتابداری مجموعه‌سازی، فن‌آوری اطلاعات، و روش‌شناسی تحقیق در مراتب بعدی قرار دارند. کمترین سهم مشارکت متعلق به درس انتخابی "چاپ و نشر" بوده است.

هدایت پایان‌نامه طبعاً در مراکزی بیشتر صورت می‌گیرد که مقطع کارشناسی ارشد یا دکتری در آنها وجود داشته باشد. بنابراین، طبیعی است که ۵۳ درصد جامعه مورد بررسی مشارکتی در این امر نداشته باشند. از میان اعضای مانده بالاترین نسبت (۵۲ درصد) هم به عنوان مشاور و هم راهنما در هدایت پایان‌نامه مشارکت داشته‌اند. بالاترین میزان مشارکت در پایان‌نامه متساویاً به دانشگاه تهران و دانشگاه فردوسی مشهد تعلق داشته است. از میان پایان‌نامه‌های هدایت شده ۳/۶ درصد متعلق به دوره دکتری و بقیه مربوط به کارشناسی ارشد بوده و بیش از ۳۴ درصد مسئولیت هدایت پایان‌نامه‌ها به زنان تعلق داشته است.

از میان ۷۰ درصد افرادی که در طرح پژوهشی مشارکت داشته‌اند، بیشترین سهم به ترتیب متعلق به کتابخانه ملی، مرکز اطلاع‌رسانی جهاد، و دانشگاه فردوسی مشهد بوده است. بالاترین نسبت گرایش موضوعی طرح‌های پژوهشی به ترتیب مربوط به موضوع "خدمات و مراجع" و "سازماندهی"، و پایین‌ترین نسبت مربوط به موضوع "مبانی" بوده است. در دو موضوع مرتبه اول و دوم، زنان نیز بیشترین سهم مشارکت را داشته‌اند.

مقاله‌های تولید شده افراد مورد بررسی عمدتاً به حوزه "خدمات و مراجع" و در مرتبه بعد به "مبانی" تعلق دارد، و کمترین سهم از آن موضوع "مدیریت" است. گرچه غلبه کلی در تولید مقاله با مردان است، زنان نیز در حوزه‌های مختلف از مراتب بالایی برخوردارند. در مقوله کتاب نیز بالاترین سهم متعلق به "خدمات و مراجع"، و در مرتبه بعد "سازماندهی" است. بالاترین سهم تولید کتاب متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد و در موضوع "خدمات و مراجع" متساویاً متعلق به دانشگاه تهران و کتابخانه ملی است. دانشگاه فردوسی در موضوع "روش‌شناسی" بالاترین سهم را داراست.

از لحاظ شرکت در همایش‌ها، ۳۷ درصد مشارکت در همایش‌های داخلی و ۲۸ درصد همایش‌های خارجی همراه با ارائه مقاله بوده است. بیشترین سهم مشارکت در همایش‌ها متعلق به کتابخانه ملی و در مراتب بعد به ترتیب مرکز اطلاع‌رسانی جهاد، دانشگاه تهران، و دانشگاه فردوسی مشهد بوده است. سهم زنان از لحاظ شرکت در همایش‌ها، اندکی بیش از ۳۶ درصد بوده است.

سهم عضویت در مجامع و انجمن‌های داخلی بیش از سه برابر مجامع خارجی بوده و زنان یک سوم موارد عضویت را به خود اختصاص داده‌اند. مرکز اطلاع‌رسانی جهاد بالاترین سهم

عضویت را به خود اختصاص داده و دانشگاه فردوسی مشهد با اختلاف اندکی در مرتبه بعدی قرار دارد. کتابخانه ملی و دانشگاه علوم پزشکی ایران متساویاً مرتبه سوم و دانشگاه تهران و دانشگاه شهید چمران اهواز متساویاً مرتبه چهارم را احراز کرده‌اند. بیشترین سهم عضویت داخلی از آن دانشگاه فردوسی مشهد و بیشترین سهم عضویت داخلی از آن مرکز اطلاع‌رسانی جهاد است. سایر فعالیت‌های علمی اعضای مورد بررسی در ۱۲ حوزه مختلف علمی و اجرایی پراکنده بوده که بیشترین سهم متعلق به فعالیت‌های مدیریتی و در مرتبه بعد مربوط به تولید مراجع بوده است. به طور کلی کتابخانه ملی در این گونه فعالیت‌ها در مرتبه اول قرار گرفته است. در حوزه مدیریت و برگزاری همایش دانشگاه فردوسی مشهد بالاترین سهم را داراست. بالاترین سهم همکاری در تولید مراجع از آن کتابخانه ملی و در حوزه راه‌اندازی مراکز اطلاع‌رسانی متعلق به مرکز اطلاع‌رسانی جهاد است.

در مجموع، بیشترین سهم آثار تولید شده علمی و پژوهشی در سه مرتبه نخست به ترتیب متعلق به کتابخانه ملی، دانشگاه فردوسی مشهد، و مرکز اطلاع‌رسانی جهاد است. از لحاظ تصویر کلی گرایش موضوعی طبق آنچه در تولیدات علمی و پژوهشی منعکس است، سه رتبه اول به ترتیب متعلق به خدمات و مراجع، سازماندهی، و مبانی است. مقایسه‌ای گذرا میان یافته‌های تحقیق حاضر با آنچه در مطالعات گذشته صورت گرفته حکایت از آن دارد که بیشترین شباهت دریافته‌ها با کار جارولین (۱۹۹۳) و به طور نسبی با هوان ون (۱۹۹۶)، کانو (۱۹۹۹) و یانتار (۲۰۰۰) است که خدمات پیوسته در مرتبه اول یا دوم قرار داشته است.

پیشنهادها

با توجه به آنچه در فصول مختلف کار و جمع‌بندی‌نهایی بررسی حاضر آمده، می‌توان به یک سلسله ضعف‌ها و کمبودها پی‌برد. مراکزی پیوسته از بالاترین سهم فعالیت علمی و پژوهشی برخوردار بوده‌اند، و برخی در مراتب ضعیف و گاه بسیار ضعیف قرار داشته‌اند. بنابراین، جا دارد که برای ارتقاء این گونه فعالیت‌ها در مراکز کم‌بینه نیز تلاش شود یا انگیزه‌های کار پدید آید.

برای پژوهش‌های آینده نیز می‌توان دو موضوع عمده را توصیه کرد:

الف. پژوهش‌هایی در مورد دلایل قوت و ضعف سازمان‌های کم تلاش با استفاده از روش ارزیابی درونی صورت گیرد تا معلوم شود محدودیت‌ها و موانع چیست و در راه رفع آنها کوشید.

ب. تحقیق دیگری می‌توان در مورد مقایسه کارهای علمی هر مرکز و گرایش‌ها و رغبت‌های افراد درون هر مرکز انجام داد، که در واقع این نیز خود نوعی ارزیابی درونی است.

ج. مقایسه دروس عمده هر عضو هیئت علمی با گرایش‌های موضوعی آثار و سایر فعالیت‌های علمی وی صورت گیرد تا میزان نزدیکی یا دوری این دو مقوله با یکدیگر مشخص گردد.

* در استخراج اطلاعات از پرسشنامه‌ها و تنظیم آنها سرکار خانم افسانه محسن‌زاده دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران همکاری فعال داشته‌اند که در همین جا از زحمات ایشان قدردانی می‌شود.

مآخذ

- ۱) احمدی لاری، رکن‌الدین (۱۳۷۶). "بررسی مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی ۱۳۷۴-۱۳۵۸". کتابداری. دفتر بیست و ششم و بیست و هفتم. ص ۳۹-۵۱.
- ۲) بیگلو، محمدحسین (۱۳۷۵). "مطالعه وضعیت کمی تولید اطلاعات علمی اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی تبریز ۷۴-۶۷". پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه تربیت مدرس. دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- ۳) ملیح، سعید (۱۳۷۶). "تحلیل محتوای مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی در نشریات ادواری فارسی منتشر شده در سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۷۰". پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه علوم پزشکی ایران. دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی.
- 4) Jarvelin, K. (1993). "The evaluation of library and information science 1965-1985: a content analysis of journal articles". *Information Processing and Management*. 29(1), PP. 129-144.
- 5) Huanwen, C. (1996). "A bibliometric study of library of information research in China". *Asian Libraries*. 5(2), PP. 30-45.
- 6) Cano, v.(1999). "Bibliometric overview of library and information science research in Spain". *Journal of the American Society of Information Science*. 50 (8). PP. 675-680.
- 7) Yontar, A (2000), Problems of library and information research in Turkey: a content analysis of journal articles 1952-1994. *IFLA Journal*. 26(1), PP. 39-51.